

พิธีฮาวปลิ่ง: คุณค่าและความสำคัญในวิถีชีวิตของชาวพุทธเขมรถิ่นสุรินทร์
Haupleung: Value and Significance in Way of Life
of the Surin Khmerian Buddhists

¹พระสมชาย ส่วโร (สุขวินัย)

Phra Somchai Sangwaro (Sukwinai)

พระณัฐวีร์ ฐานวโร (สตัยบุตร)

Phra Natthawee Tanawaro (Sattayabut)

ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม

Thanarat Sa-ard-iam

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์สุรินทร์

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Surin Campas

¹Corresponding author email: somc32000@Gmail.com

Received October 8, 2021; Revised November 11, 2021; Accepted: November 20, 2021

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์คือ เพื่อศึกษาประเพณีฮาวปลิ่งในชุมชนเขมรถิ่นสุรินทร์ เพื่อศึกษาวิถีชีวิตของชาวพุทธเขมรถิ่นสุรินทร์ และเพื่อวิเคราะห์คุณค่าและความสำคัญของพิธีฮาวปลิ่งในวิถีชีวิตของชาวพุทธเขมรถิ่นสุรินทร์ โดยการศึกษาเชิงเอกสารและการสัมภาษณ์ แล้วนำเสนอด้วยวิธีการพรรณนาเชิงวิเคราะห์ ผลการศึกษา พบว่า 1) ประเพณีฮาวปลิ่งในชุมชนเขมรถิ่นสุรินทร์ “ปลิ่ง” เป็นภาษาเขมร แปลว่า “ขวัญ” อาศัยอยู่กับจิตใจของคนชาวเขมร-ส่วย เชื่อว่าในจิตใจของคนจะมีปลิ่งอยู่ 19 ดวง ทำให้จิตใจปกติ ถ้าหากเกิดเหตุการณ์ที่ทำให้คนนั้นตกใจ หวาดกลัวก็จะทำให้ “ละล้าปลิ่ง” (ขวัญขาดพร่องจำนวนไป) หรือ “บัตปลิ่ง” (ขวัญหายหรือขวัญไม่อยู่กับเนื้อกับตัว) จำเป็นต้องทำพิธี “เฮาปลิ่ง” หรือ “ฮาวปลิ่ง” (เรียกขวัญ) ซึ่งมีหลายประเภท 2) วิถีชีวิตของชาวพุทธเขมรถิ่นสุรินทร์ มีขนบธรรมเนียมที่มีความคล้ายคลึงกับชาวเขมรในกัมพูชา ภาษาพูดที่ใช้คือ เขมร-ส่วย และลาว นับถือพุทธศาสนา แต่ยังคงมีความเชื่อเรื่องคาถาอาคม ของขลัง มนต์ดำ ในคนรุ่นเก่า 3) วิเคราะห์คุณค่าและความสำคัญของพิธีฮาวปลิ่งในวิถีชีวิตของชาวพุทธเขมรถิ่นสุรินทร์ มีผลใน 3 ด้าน คือ (1) ด้านจิตใจ เพื่อเสริมสร้างสภาพจิตใจให้คนสู่สภาพปกติ มีขวัญกำลังใจ มีพลังใจ มีความฮึกเหิม และมีจิตใจมั่นคง (2) ด้านความเชื่อ มีความเชื่อว่าคนเราจะต้องมีปลิ่ง มีขวัญ มีวิญญาณ ตั้งแต่แรกเกิดจนตาย ขวัญก็คือวิญญาณ เมื่อขวัญไม่อยู่กับเนื้อกับตัว จึงมีการเรียกขวัญ โดยมีเครื่องสังเวย มีรูป

และมีดอกไม้ที่มีกลิ่นหอม ซึ่งเชื่อว่ากลิ่นหอมจะดึงดูดสิ่งที่มองไม่เห็นมาให้ให้อภัย (3) ด้านความสามัคคี การเห็นพ้องต้องกันของญาติพี่น้องให้มีการเรียกขวัญคนป่วยในครอบครัว ต้องมีความรักสมัครสมานร่วมมือร่วมใจกัน อันเป็นความสามัคคีในครอบครัว

คำสำคัญ: ฮาวปลิ่ง, คุณค่าในวิถีชีวิต, ชาวพุทธเขมรถิ่นสุรินทร์

Abstract

This article aims to study Hupleung tradition in the Khmer Community of Surin, explore the Surin Khmerian Buddhists' lifestyle, and analyze the value and importance of Hupleung tradition in the Surin Khmerian Buddhists way of life. The documentaries studies and In-depth interviews were used. The presentation used descriptive-analytical methods. The results had found that 1) Hupleung tradition of the Surin Khmerian Buddhists, the word 'Plueng' is the Khmer language which means Kwan or sprit. Kwan lives with people's minds. According to Khmerian and Kuy, there are nine-teen kwans in one human mind which help the mind in common. But if there's an incident that scares the person, it's going to scare known as "La Lue Plueng" (spirit is missing a number.) or "Pat Plueng" (Frightened or unable to live with the flesh). It is necessary to perform the "Huapleung ritual" of "Huapleng" (the spirit's invitation ritual). There are two kinds of this ritual. 2) According to the way of life of the Surin Khmerian Buddhists, there are traditions similar to Khmer people in Cambodia. The colloquialism used is Khmer, Kuy, and Lao. They believed in Buddhism but still believed in the enchantment and the black magic in older generations. 3) Analyzing the value and importance of Hupleung tradition in the Surin Khmerian Buddhist way of life, there are three aspects, namely: 1) mental aspect: to restore the mental state to normal, morale, energetic, buzzing and stable-minded. 2) Belief's aspect: there is a belief that a person must have a Pleung with morale, to have a spirit from birth to death. When the Kwan (spirit) has not existed in the body, there is called to the body, with sacrifices containing incense and fragrant flowers believed to attract the invisible to forgiveness. Finally, in harmony, the consensus of relatives to call the sick in the family must be loved, enlisted, cooperated. That's family harmony.

Keywords: Hupleung, Value of Life, Surin Khmerian Buddhists

บทนำ

กลุ่มชาติพันธุ์ขแมร์ลือหรือคนเขมรถิ่นไทยที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย ได้นิยามตนเองให้แตกต่างจากคนกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันที่อาศัยอยู่ในประเทศกัมพูชา ด้วยการเรียกตนเองว่า “ขแมร์-ลือ” ที่สื่อความหมายถึง ชาวเขมรที่อยู่ทางตอนเหนือของประเทศกัมพูชา และเรียกชาวเขมรใน

ประเทศกัมพูชาว่า “ขแมร์-กรอม” อันหมายถึง เขมรต่ำ หรือกลุ่มคนเขมรที่อาศัยอยู่ในประเทศกัมพูชา การแบ่งแยกกลุ่มคนด้วยการเติมชื่อเฉพาะต่อท้ายนี้คือ การยึดเอาลักษณะภูมิประเทศหรือถิ่นที่อยู่ของตนเป็นหลักในการเรียก และหากในชีวิตประจำวันทั่วไปกลุ่มคนเหล่านี้ จะเรียกแทนตนเองว่า ขแมร์ เช่น ขแมร์สระเร็น คือ คนเขมรสุรินทร์ ขแมร์บุรีรัมย์ คือคนเขมรบุรีรัมย์ หรือขแมร์ศรีสะเกษ คือคนเขมรศรีสะเกษ เป็นต้น แต่ในอดีตคนกลุ่มนี้กลับถูกบรรดานักปกครองไทยจากส่วนกลางเรียกว่า “เขมรป่าดง” อันมีความหมายถึง กลุ่มคนเขมรที่อาศัยอยู่ตามป่าพงไพร ต่อมานักวิชาการหรือผู้ที่ทำการศึกษาเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์นี้ในประเทศไทย ได้เรียกชาวขแมร์ว่า “เขมรถิ่นไทย” “คนไทยเชื้อสายเขมร” “เขมรสูง” “ไทยเขมร” อันมีข้อบ่งชี้ว่ามีการเรียกจากลักษณะถิ่นที่อยู่ที่พวกเขาอาศัย กล่าวคือ กลุ่มชาติพันธุ์นี้ส่วนใหญ่อาศัยอยู่แถบจังหวัดสุรินทร์ บุรีรัมย์ และศรีสะเกษของประเทศไทย และหากเทียบกับลักษณะทางภูมิประเทศกับคนกลุ่มเดียวกันนี้ในประเทศกัมพูชาพบว่า ประเทศไทยอยู่ด้านบนหรือเหนือกว่าที่ตั้งของประเทศกัมพูชานั้นเอง เขมรสุรินทร์ เป็นชื่อเรียกที่กลุ่มนักวิชาการด้านภาษาศาสตร์ของไทยใช้เรียกกลุ่มชนที่พูดภาษาเขมรที่อาศัยอยู่ในจังหวัดสุรินทร์ ซึ่งถือว่าเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีจำนวนมากที่สุดในจังหวัดสุรินทร์ (ศุภย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), 2564)

คนกลุ่มชาติพันธุ์เขมรทั้งที่อยู่ในประเทศไทย และประเทศกัมพูชา มีพิธีกรรมที่สำคัญที่ถูกแฝงไว้กับความเชื่อในพิธีกรรม “มงคลบายสะโรย หรือบายศรีสู่ขวัญ” คือการ “ฮาวปลึงจองโด” เปนภาษาเขมร ฮาวปลึง (ฮาวหรือเฮา = เรียก, ปลึง = ขวัญ) หรือเรียกรวมว่า เฮาปลึงจองโด หมายถึงเรียกขวัญผูกข้อมือ หรือ “เรียกขวัญ ผูกแขน” และภาษาอีสานเรียกว่า “เอ็นขวัญ ผูกแขน” โดยมีผู้อาวุโส ญาติพี่น้องในวงวานตระกูลเข้าร่วม และมีผู้นำพิธีกรรมของแต่ละท้องถิ่นเป็นผู้นำในการประกอบพิธี ซึ่งปฏิบัติการในงานมงคลชีวิตที่สำคัญ และเกี่ยวของสัมพันธ์กับวิถีการดำรงชีวิตของผู้คน เช่น วันเกิด งานแต่งงาน งานขึ้นบ้านใหม่ งานบวช งานเลี้ยงรับ เลี้ยงส่งผู้เฒ่าผู้แก่หรือแม่แต่การผูกเสี่ยวก็จะมีการ “ฮาวปลึงจองโด” (อุบล สวัสดิ์ผล และคณะ, 2561) ทำให้ผู้เข้าร่วมพิธีกรรมดังกล่าวมีขวัญกำลังใจที่จะต่อสู้กับปัญหา อุปสรรคในการดำเนินชีวิต และสร้างความสัมพันธ์ที่ดีของผู้เข้าร่วมพิธีกรรม ถือได้ว่าเป็นทุนทางวัฒนธรรมที่เป็นระบบคุณค่าและมีความสำคัญในวิถีการดำเนินชีวิตของชุมชนท้องถิ่นกลุ่มชาติพันธุ์เขมรที่ยังคงมีการยึดถือ และปฏิบัติกันอย่างต่อเนื่องของผู้คนในชุมชนท้องถิ่นบริเวณชายแดนไทย-กัมพูชา

จากความเป็นมาดังกล่าว จึงทำให้คณะผู้เขียนมีความสนใจที่จะศึกษา “พิธีฮาวปลึง : คุณค่าและความสำคัญในวิถีชีวิตของชาวพุทธเขมรถิ่นสุรินทร์” ว่าจะมีคุณค่าและมีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของชาวพุทธเขมรถิ่นสุรินทร์ในด้านใดบ้าง เพื่อให้ชนรุ่นหลังได้ศึกษาร่องรอยขนบประเพณีฮาวปลึง และรักษาประเพณีนี้ให้คงอยู่ในชุมชนเขมรถิ่นสุรินทร์ต่อไปอย่างยั่งยืน

ประเพณีฮาวปลึงในชุมชนเขมรถิ่นสุรินทร์

ความหมายของขวัญ ความหมายของปลึง (ขวัญ-เขมร) และสาระสำคัญที่เกี่ยวข้องกับประเพณีฮาวปลึงในชุมชนเขมรถิ่นสุรินทร์ มีรายละเอียด ดังต่อไปนี้ คือ

ความหมายของขวัญ ขวัญ หมายถึง (1) [ขวัญ] น. ผมหหรือขนที่ขึ้นเวียนเป็นก้นหอย (2) น. มิ่งมงคล, ลีริ, ความดี, เช่น ขวัญข้าว ขวัญเรือน (3) น. สิ่งที่ไม่เป็นตัวตน เชื่อกันว่ามีอยู่ประจำชีวิต

ของคนตั้งแต่เกิดมา ถ้าขวัญอยู่กับตัวก็เป็นสิริมงคล เป็นสุขสบายจิตใจมั่นคง ถ้าคนตกใจหรือเสียขวัญ ขวัญก็ออกจากร่างไป ซึ่งเรียกว่า ขวัญหาย ขวัญหนี ขวัญบิน เป็นต้น ทำให้คนนั้นได้รับผลร้ายต่าง ๆ เรียกผู้ตกใจง่ายคือ เด็กหรือหญิงซึ่งมักจะขวัญหายบ่อย ๆ ว่า ขวัญอ่อน และอนุโลมใช้ไปถึงสัตว์หรือสิ่งของบางอย่าง เช่น ช้าง ม้า ข้าว เรือ ฯลฯ ว่ามีขวัญเช่นเดียวกับคนเหมือนกัน โดยปริยายหมายความว่า ยอดกำลังใจ เช่น ขวัญเมืองว่า ยอดกำลังใจของเมือง(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, 2556) ขวัญ หรือ ขวน คือ สิ่งที่เป็นมิ่งมงคล สถิตอยู่กับชีวิตมนุษย์ สัตว์ พืช รวมทั้งสิ่งของเครื่องใช้ (ธวัช ปุณฺณโกทก, 2546) ขวัญ หมายถึง ของที่ไม่มีตัวตนเห็นไม่ได้จับต้องไม่ได้ เชื่อว่าคล้ายจิตหรือวิญญาณ ซึ่งแฝงอยู่ในตัวตนของคนและสัตว์ตั้งแต่เกิดมา และจะต้องอยู่ประจำตัวตลอดเวลาตกใจ เสียใจ ป่วยไข้ ขวัญจะหนี อาจทำให้ถึงตายได้ จึงต้องมีการเรียกขวัญ สูตรขวัญเพื่อให้ขวัญกลับมาอยู่ตัวตน จะได้สบาย (มนัส สุขสาย, (ม.ป.ป.))

ขวัญ คือสิริหรือมงคล ไม่มีใครลักสิริหรือมงคลไปได้ ดังเช่นในอรรถกถาสิริชาดก พราหมณ์ผู้เป็นโจรจะไปลักสิริท่านอนาถปิณฑิกเศรษฐี กล่าวว่า “ท่านมหาเศรษฐี ข้าพเจ้ามาด้วยใจว่า จักลักสิริในเรือนของท่านไป ก็สิริได้ประดิษฐานอยู่ที่ห้องนอนของท่าน เมื่อท่านให้แก่นี้แก่ข้าพเจ้า สิริกก็เคลื่อนที่จากนั้นไปประดิษฐานที่แก้วมณี เมื่อท่านให้แก้วมณี สิริกก็ไปประดิษฐานอยู่ที่ไม้เจวีต เมื่อท่านให้ไม้เจวีต สิริกก็เคลื่อนจากไม้เจวีตไปประดิษฐานที่ศีรษะของนางบุญญลักษณาเทวี ข้าพเจ้าคิดว่าสิ่งนี้หนอเป็นสิ่งที่สละไม่ได้ จึงไม่อาจลักสิริของท่าน ของของท่านก็จึงเป็นของท่านเท่านั้น ครั้นกล่าวแล้ว ก็ลุดจากอาสนะหลีกไป” (อรรถกถาสิริชาดก, ออนไลน์)

ดังนั้น ขวัญจึงเป็นสิ่งที่ไม่มีตัวตน มีอยู่ทั้งในตัวคน สัตว์ พืช และสิ่งของ ตั้งแต่เกิด สิ่งที่เป็นที่รัก ที่บูชา ไม่มีใครลักสิริหรือมงคลไปได้ ถ้าขวัญยังอยู่กับคนหรือสิ่งนั้น ๆ ก็จะทำให้สุขสบาย แต่ถ้าขวัญหายหรือออกจากร่างออกจากสิ่งนั้น อาจทำให้ได้รับอันตรายหรือผลร้ายต่าง ๆ การทำพิธีเชิญขวัญจึงเป็นพิธีกรรมอย่างหนึ่งที่คนโบราณอีสานทำกันมาตั้งแต่ดึกดำบรรพ์ และทำกันมาจนกระทั่งปัจจุบันนี้

ความหมายของปลีง (ขวัญ-เขมร) ปลีง เป็นภาษาเขมร แปลว่า ขวัญ อาศัยอยู่กับจิตใจของคนชาวเขมร-ส่วย เชื่อว่าในจิตใจของคนจะมีปลีงอยู่ 19 ดวง ทำให้จิตใจปกติ มีความสุขสดใส ถ้าหากเกิดเหตุการณ์ที่ทำให้คนนั้นตกใจ หวาดกลัว หรือหวาดผวา ก็จะทำให้ “ละลัวะปลีง” (ขวัญขาดพร่องจำนวนไป) หรือ “บัตปลีง” (ขวัญหายหรือขวัญไม่อยู่กับเนื้อกับตัว) จำเป็นต้องทำพิธี “เฮาปลีง” (เรียกขวัญ) หรือหากปลีงนั้นถูกคนมีเวทมนตร์สวด สูบเอาปลีงไปทำคุณไสย หรือภูตผีมาจับเอาปลีงไปทำร้าย กักขัง ก็ต้องทำพิธี “ยัวปลีง” (เอาขวัญคืนมา)

ปลีง นอกจากจะมีในมนุษย์แล้ว ในสิ่งอื่น ๆ ก็อาจจะมี เช่น ในข้าวเปลือก จึงเกิดพิธี “เฮาปลีง สเร็ว” (เรียกขวัญข้าวเปลือก) เป็นต้น คนที่ “ละลัวะปลีง” หรือ “บัตปลีง” มักจะมีอาการ อิดโรย ซุปซิด ไม่มีแรง กินไม่อร่อย นอนไม่หลับ ไม่มีชีวิตชีวา แม้มากมีได้แตกดับ แต่จิตใจดับสลายแล้ว เพราะปลีงได้ออกจากร่างไปแล้ว เสมือนยามหลับที่เราฝันไป ชาวเขมรก็เรียกว่า ปลีงได้ไปเที่ยว โดยออกจากร่างไป แต่ปลีงก็กลับมาเมื่อตื่น แต่คนที่ “ละลัวะปลีง” หรือ “บัตปลีง” จะต้องทำพิธี “เฮาปลีง” (เรียกขวัญหรือสู่ขวัญ) (มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542)

พิธีเฮาปลีง (เฮาขวัญ) ก็จะมีสำหรับประกอบพิธีเรียก “บายปลีง” (ข้าวขวัญ) ประกอบด้วย ข้าวสวย ไข่ไก่ต้ม น้ำตาลปึก (น้ำอ้อย) น้ำมะพร้าวอ่อน และเนื้อมะพร้าวอ่อน และมีด้ายผูกข้อมือ

เจ้าของปลิง ด้ายนี้ชุบน้ำขมให้เหลืองเปรียบเสมือนเป็นเส้นลวดทองคำ บทสวดในพิธีเป็นภาษาเขมร ดังนี้

“อำมาเยบายตะไซนิ ดุจ เจีย ลู เมียะ เลิกเลิงกระเวียะ กำจัดเมียร แจ็ง บันแดงเมียรโตว เมียร เอย กม โนว อัญญิงจองได” แปลว่า ด้ายสามเส้นนี้ตั้งว่าเป็นลวดทองคำ ยกขึ้นกวัดแกว่ง กำจัด มารออกไป ไหล่มารหนี มารเอยอย่าอยู่เลย ข้าจะผูกแขน

จากนั้นก็ให้นำด้าย 19 เส้น รวบเข้าด้วยกัน แล้วคลึงเรียกขวัญ (เอาปลิง) ที่ข้อมือของคนไข้ ครั้งที่ 1 ก็นับหนึ่ง ครั้งที่ 2 ก็นับสอง จนกระทั่งครบ 19 ครั้ง แล้วร้องว่า “ปรำ บูน ตะนอบ สออบ กรบ โมเวย ปลิง ปลีเยะ โมเวย ปลิง ปลีเยะฯ” (19 ครั้ง ครบถ้วน มาเกิดขวัญเอย ๆ) แล้วก็ผูกแขน ด้วยด้ายเหล่านี้ เป็นเสร็จพิธี (มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542)

พิธีเอาปลิง อีกอย่างหนึ่ง เรียกว่า “ออยตาหมอเฒ่าโตวยัวปลิง” (ให้ตาหมอเฒ่าไปเอา ขวัญ) พิธีนี้ใช้ในกรณีคนเจ็บป่วยเพียงเล็กน้อย หมดแรง อิดโรย อ่อนเพลีย กินไม่ได้นอนไม่หลับ ผอม ชูบชืด เครื่องพิธี เอาปลิงคือ กรวยดอกไม้ 2 กรวย หมากคำหนึ่ง น้ำกระบอกหนึ่ง (มักใช้ก้าน มะละกอใส่ น้ำผูกเชือกทำสายสะพาย) ห่อข้าวปลา รูปเทียนอย่างละคู่ ในตอนเย็นก็นำเครื่องพิธี เหล่านี้ ไปวางที่ตาหมอเฒ่า คือ หินก้อนเส้า (อาจจะเป็นหินศิลาแลง หินกรวด หรือดินแข็งเป็นก้อน เส้า ที่เป็นหุงข้าว ต้มแกง) วางกรวยดอกไม้แล้วกล่าวว่า ทราบว่าคุณหมอมีความเก่งกล้าไม่มีใคร เทียบได้ ตอนนี้ลูกหลานขวัญหาย ไม่อยู่กับเนื้อกับตัว จึงมาขอพึ่งพาคุณตา ให้ช่วยไปตามปลิง เอามา ให้ด้วย ลูกหลานได้ห่อข้าวปลาอาหาร น้ำและหมากพลูให้แล้ว เพื่อเป็นเสบียงในการเดินทางติดตาม เอาปลิงกลับคืนมา แล้วก็พูดเองเออเองว่า เอาตาจะช่วยไปเอามาให้ จากนั้นก็ใช้ไม้ตอกก้อนเส้าให้ แตกออกสักชนิดหนึ่ง นำมาห่อชายผ้าขาวม้า พร้อมหมากพลูและด้ายผูกแขน เอามาแขวนไว้ที่บนหัว นอน 3 คืน ในระหว่างนี้ผู้ป่วยนอนหลับ ก็มักจะฝันว่า ได้เดินไปในป่าเขาไปที่ทุรกันดาร หลงทาง หาทางกลับไม่พบ และอาจมีการผจญภัยที่น่ากลัวต่างๆ ถ้าเป็นเช่นนี้แสดงว่า ปลิง (ขวัญ) ยังไม่ กลับมา ต้องมาบนบานตาหมอเฒ่าอีก จนกระทั่งฝันว่ากลับมาบ้านแล้ว เมื่อตื่นขึ้นแม้จะเป็นกลางดึก เขาจะปลุกกันมาผูกแขนรับขวัญ (มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542)

ประเภทบายศรีสู่ขวัญในภาคอีสาน แบ่งออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ บายศรีสู่ขวัญคน บายศรีสู่ขวัญสัตว์ และ บายศรีสู่ขวัญสิ่งของ จังหวัดสุรินทร์อยู่ในภาคอีสานตอนบน ก็มีประเพณีที่ คล้ายคลึงกับชาวอีสานโดยทั่วไป ซึ่งชาวสุรินทร์อาจจะมีพิธีกรรมที่แตกต่างกันไปในเรื่องรายละเอียด ด้วย ภาษาและวัฒนธรรมของแต่ละพื้นที่ พอสรุปได้ ดังนี้

1. บายศรีสู่ขวัญคน ได้แก่ (1) การสู่ขวัญพระสงฆ์เมื่อพระสงฆ์ได้สมณศักดิ์เป็นयाครุหรือ ยายา ชาวบ้านจะทำการสู่ขวัญให้หรือเวลาจะเอาพุทธรูปขึ้นประดิษฐานในแท่นประทับภายในวัด จะ ทำการสู่ขวัญพระสงฆ์ทั้งวัด เป็นการส่งเสริมให้พระสงฆ์เป็นผู้สืบมรดกทางพุทธศาสนาต่อไป (2) การ บายศรีสู่ขวัญนาค ทำได้ในทุกโอกาส การสู่ขวัญขึ้นอยู่กับโอกาส เวลา และสถานที่ เช่น งานบวช นาคในงานทำบุญอุทิศส่วนกุศลงานบวชเขาพรรษา งานบวชแก่เคราะห์ เป็นต้น (3) การสู่ขวัญป่าว สาวแต่งงาน นิยมทำกันในเดือน 3 เดือน 6 เดือน 9 ของทุกปีโดยขึ้นอยู่กับความพร้อมของผู้จัดงาน และจะต้องมีการหาฤกษ์ยาม...เพื่อที่จะได้เป็นสิริมงคลในการครองคู่ชีวิตก่อนที่จะหนุ่มสาวจะอยู่กิน ร่วมกัน ฉันทามีภรรยา จะต้องจัดใหม่พิธีแต่งงาน หรือชาวอีสานเรียกว่า “กินดอง” เพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคลกับคู่บ่าวสาวจึงต้องจัดใหม่การสู่ขวัญขึ้น ส่วนใหญ่มักกระทำที่บ้านเจ้าบ่าว (4) การสู่

ขวัญคนไข้มากำหนดวันที่แน่นอนขึ้นอยู่กับ วัน เวลาและสถานที่ในการจัดงาน อย่างเช่น คนเจ็บไข้นานๆ หรือชาวบ้านเรียกว่า “ป่วยปี” ซึ่งว่า มีสาเหตุมาจากขวัญออกจากร่างจึงเกิดอาการเจ็บป่วย เมื่อหายจากการป่วยแล้วแต่ร่างกายยังไม่แข็งแรงถือว่าขวัญหนีคิง (ขวัญไม่อยู่กับเนื้อกับตัว) จึงจำเป็นต้องสู่ขวัญใหม่เพื่อเรียกขวัญใหม่มาอยู่กับร่างจะทำให้คนป่วยหายจากการเจ็บป่วยได้เร็วขึ้น นี้เป็นกุศโลบายในการที่จะให้กำลังใจบุคคล (5) การสู่ขวัญผู้สูงอายุ ไม่กำหนดวันที่แน่นอน ขึ้นอยู่กับวัน เวลา และสถานที่ในการจัดงาน การมีพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญ เพื่อเรียกขวัญใหม่มาอยู่กับเนื้อกับตัว ก็เป็นกุศโลบายในแสดงความเคารพในผู้สูงอายุในหมู่บ้าน การที่จะให้บุคคลที่กำลังใจในการสู้ชีวิตต่อไป (พระบุญช่วย โชติวิโส (อุ้ยวงศ์), 2553)

สำหรับการเรียกขวัญทั่วไปของชาวพุทธเขมรถิ่นสุรินทร์ ในพิธีบวชนาค มีการเฮาปลีง (สู่ขวัญนาค) และการโกนจุก จะมีพิธีพิสดารกว่า ส่วนพิธีอย่างอื่น เช่น การแต่งงาน ขึ้นบ้านใหม่ ส่งลูกไปทหาร รับลูกจากการเป็นทหาร รับขวัญลูกหลานที่จากไปไกลนาน ๆ เป็นต้น มักจะไม่มีการสวดสู่ขวัญ หรือสวดเฮาปลีง มีเพียงด้ายผูกแขนและเรียกขวัญ ด้วยคำสั้นๆ แสดงความรักความหวังโยเท่านั้น (มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542)

พิธีสู่ขวัญ มักประกอบพิธีในช่วงเช้า เจ้าภาพจะยกพานบายศรีหรือภาชนะขวัญ มาไว้บริเวณโถงบ้านหรือชานบ้าน จากนั้นก็จะเชิญหมอขวัญและผู้รับการสู่ขวัญนั่งหันหน้าเข้าภาชนะขวัญ ญาติมิตรและเพื่อนบ้านที่มาร่วมงานนั่งล้อมวงรอบภาชนะขวัญทุกคนพนมมือหมอขวัญจะจุดเทียนตั้งบนยอดของภาชนะขวัญหมอขวัญจะเริ่มสวดบทสูตรขวัญ บทสูตรขวัญจะมีลักษณะร้อยกรองบางที่เรียกว่า กาพย์ (ร่าย) การสวดเริ่มด้วยภาษาบาลี จากนั้นก็เป็นภาษาท้องถิ่นหรือภาษาเขมร ก่อนจบแต่ละตอนของการสวด หมอขวัญจะเรียกขวัญโดยลงท้ายด้วย “โมเวย” ผู้ที่นั่งล้อมวงภาชนะขวัญก็จะร้องรับพร้อมกันว่า “โม โมเต้อ” เมื่อบทสูตรขวัญเรียบริ้อยแล้ว หมอขวัญจะเอาฝ้ายผูกข้อมือผู้รับการสู่ขวัญ จากนั้นพ่อแม่และญาติพี่น้องก็มาผูกให้ต่อไป ปัจจุบันชาวไทยเขมรยังคงปฏิบัติพิธีสู่ขวัญอยู่ และยังมีคามนิยมมากถึงปัจจุบันนี้ (รุจิราถ อรรถสิษฐ์ และคณะ, 2548)

2. บายศรีสู่ขวัญสัตว์ ได้แก่ (1) การสู่ขวัญช้าง ช้างเป็นสัตว์มงคลของไทย โดยส่วนใหญ่จะมีในภาคอีสานตอนล่าง ในพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ที่มีการเลี้ยงช้างมากที่สุด โดยในเครื่องพิธีจะประกอบด้วยหญ้า ยอดอ้อย และยอดไม้ไผ่หรือพืชส่วนใดที่เป็นอาหารช้างนั้นโปรดปราน (สาร สาระทัศนันทน์, 2540: 8) (2) การสู่ขวัญควาย นิยมทำกันในวงการทำนาของทุกปี ในบางพื้นที่ทำก่อนทำนาแต่บางพื้นที่นิยมทำกันหลังทำนาเสร็จแล้ว เพราะว่าควายเป็นสัตว์ที่มีคุณแก่คนมาก เพราะเป็นแรงงานหลักไถในการทำนา ทำไร่นาสวน ชาวบ้านถือว่าคนได้กินข้าวเพราะสัตว์เหล่านี้ ดังนั้น ก่อนที่จะลงมือทำนาครั้งแรกหรือเลิกทำนาแล้ว เจ้าของมักทำพิธีสู่ขวัญใหม่เพื่อเป็นการรำลึกถึงบุญคุณ และขอขมาที่ได้ คำว่า เขี่ยนตีระหว่างทำงานร่วมกันจัดใหม่น้ำอบ น้ำหอม และเหล้า เป็นต้น แต่ในปัจจุบันไม่ค่อยจะปรากฏให้เห็นมากนัก มีเพียงแคเป็นบางหมู่บ้านเท่านั้น (พระบุญช่วย โชติวิโส (อุ้ยวงศ์), 2553)

3. บายศรีสู่ขวัญสิ่งของ ได้แก่ (1) การสู่ขวัญเสื่อ คือการนำเอาพิธีและขั้นตอนการสร้างบ้านเรือนมาพูดในที่ประชุม เพื่อให้คนที่มาในพิธีรู้จักสร้างให้เป็นสิริมงคล ถ้าบ้านเรือนทำไม่ถูกแบบก็จะนำแต่ความไม่เป็นมงคลมาสู่บุคคลในครอบครัวนั้น ๆ ได้ ดังนั้น จะต้องมีการบายศรีสู่ขวัญ คือการยกเสื่อเอก เป็นต้น (พระบุญช่วย โชติวิโส (อุ้ยวงศ์), 2553) (2) การเฮาปลีง สเร็ว (สู่ขวัญ

ข้าวเปลือก) ตามคติความเชื่อของชาวพุทธเขมรถิ่นสุรินทร์ สมัยดึกดำบรรพ์ ข้าวมีเมล็ดใหญ่เท่าผลแตงกวาเองงามเองในนา เมื่อแล้วสุกแล้วจะพากันบินเข้าสู่ยุ้งข้าวเองราวกับฝูงผึ้ง จะหุงกินก็ไม่ต้องตำข้าวเปลือกให้เป็นข้าวสารปอกเปลือกหุงด้วยมือก็หุงได้ วันหนึ่งมีหนุ่มสาวกำลังพลอตรักกันอยู่เสียงข้าวบินเข้าสู่ยุ้งข้าวดังหึ่ง ๆ ราวจนพวกเขา เขาพูดกันไม่ได้ยิน จึงตำท้อข้าวเปลือกเหล่านั้น ข้าวเปลือกโกรธที่คนทั้งสองไม่รู้บุญคุณของข้าว จึงบินหนีไปอยู่ที่ชอกเขาในป่าหิมพานต์ ตั้งแต่นั้นมานมนุษย์และสัตว์โลกเดือดร้อน เพราะไม่มีข้าวบริโภค จึงต้องไปติดตามเชิญข้าวเปลือกกลับคืนมา มีผู้อาสาสมัครไปติดตามจำนวนมาก แต่มักจะไปติดอยู่ที่ช่องแคบภูเขา คือตรงบริเวณช่องแคบที่มีน้ำไหลผ่าน ช่องแคบนั้นแคบมากปลาตกปลาชอนก็ลอดไปไม่ได้ แต่มีปลาชนิดหนึ่งที่เอี้ยวตัวลอดไปได้ และได้เชิญข้าวเปลือกกลับมาได้ ปลาชนิดนั้นเขมรเรียกว่าปลาฉลาด คือฉลาดในการที่ไปเชิญข้าวเปลือกกลับคืนมาได้ เมื่อข้าวเปลือกกลับมาแล้ว ก็ตั้งแง่กับมนุษย์ว่าต่อไปนี้จะไม่มีข้าวยุ้งข้าวของมนุษย์อีก มนุษย์ต้องไปปักดำทำนาเอง เกี่ยวข้าวเอง นวดข้าวเอง ข้าวจึงจะยอมอยู่กับมนุษย์ ด้วยเหตุนี้มนุษย์จึงต้องทำนาและเมล็ดข้าวก็เล็กลงเท่าขนาดทุกวันนี้ และข้าวก็มีเทพธิดาประจำคือแม่โพสพ เป็นเจ้าแห่งข้าว พิธีเฮาปลิง สเร็ว (สู่ขวัญข้าวเปลือก) คือพิธีเซ่นไหว้แม่โพสพ เพื่อแสดงความสำนึกในบุญคุณของแม่โพสพที่ได้เลี้ยงมนุษย์สืบมาแต่โบราณ ในสังคมเขมร-ส่วย จะทำพิธีเฮาปลิง สเร็ว โดยทั่วไป (มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542)

กล่าวโดยสรุป ชาวพุทธเขมรถิ่นสุรินทร์ให้ความสำคัญต่อขวัญและกำลังใจมาก จึงต้องมีการฮาวปลิงหรือเฮาปลิง (เรียกขวัญ) หรือสู่ขวัญ ปลิง เป็นภาษาเขมร แปลว่า ขวัญ อาศัยอยู่กับจิตใจของคนชาวเขมร-ส่วย เชื่อว่าในจิตใจของคนจะมีปลิงอยู่ 19 ดวง ทำให้จิตใจปกติ มีความสุขสดใส ถ้าหากเกิดเหตุการณ์ที่ทำให้คนนั้นตกใจ หวาดกลัว หรือหวาดผวา ก็จะทำให้ “ละล้วยปลิง” (ขวัญขาดพร่องจำนวนไป) หรือ “บัตปลิง” (ขวัญหายหรือขวัญไม่อยู่กับเนื้อกับตัว) จำเป็นต้องทำพิธี “เฮาปลิง” (เรียกขวัญ) ซึ่งเป็นพิธีกรรมผสมผสานระหว่างศาสนาพุทธและศาสนาพราหมณ์ พิธีบายศรีสู่ขวัญ คือการทำคนที่ขวัญหายให้เกิด สติ สมาธิ และปัญญา การฮาวปลิง มีหลายประเภท ในหลายโอกาส และหลายกรณี อีกทั้งมีคำสูตรขวัญที่แตกต่างกันออกไปแต่ละท้องถิ่น และแตกต่างที่คำสวดด้วยคำสูตรขวัญหรือคำเรียกขวัญ ที่เป็นคติสอนใจ

วิถีชีวิตของชาวพุทธเขมรถิ่นสุรินทร์

ชาวพุทธเขมรถิ่นสุรินทร์เป็นชาวกายมะลัว หรือมะหลัว อาศัยอยู่ในเขตสุรินทร์ ศรีสะเกษ หรือกายอะเจียง กลุ่มที่มีความชำนาญในการคล้องช้าง อยู่ในเขตอำเภอท่าตูม อำเภอจอมพระ จังหวัดสุรินทร์ ชาวกายได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรม จากเขมร และลาวโดยการยอมรับวัฒนธรรมซึ่งกันและกัน โดยการแต่งงานระหว่างกลุ่ม ชาวกายจึงรับวัฒนธรรมภาษาและประเพณีจากเพื่อนบ้าน การถือศาสนาและความเชื่อของชาวกาย ยังมีความเชื่อในเรื่องลัทธิผีวิญญาณสูง การถือผีบรรพบุรุษของคนถือว่าเป็นผีที่ดีให้ความอารักขา และความสุขแก่ลูกหลานได้ นับถือพุทธศาสนาเช่นเดียวกับชาวอีสานคู่กับการถือผี ชาวกายหรือกายเป็นชนกลุ่มใหญ่ที่ตั้งหลักแหล่งอยู่ในเขตจังหวัดศรีสะเกษ สุรินทร์ บุรีรัมย์บางส่วน คนไทยเรียกว่า ส่วย (ไพฑูริย์ มีกุล, 2547) ประชาชนส่วนใหญ่ในจังหวัดสุรินทร์ ใช้ภาษาถิ่นเป็นภาษาพูดในชีวิตประจำวัน ซึ่งมีอยู่สามภาษา คือ ภาษาเขมร ภาษาส่วย และภาษาลาว (ปราวิณีย์ ไชนามนต์, 2564)

เอกลักษณ์ที่โดดเด่น จังหวัดสุรินทร์ มีผ้าไหมสุรินทร์ สายใยแห่งอารยธรรมหอม ผ้าทอของสุรินทร์ มีประวัติความเป็นมายาวนาน และยังคงรักษารูปแบบลวดลายสีสันทันที่แปลกตา ความประณีต และกลวิธีการทอแบบโบราณไว้ได้จนถึงปัจจุบัน การทำประเทียม ประคำหรือลูกประคำ ที่นำมาล้อมหรือจัดแต่งเป็นเครื่องประดับ ทำจากเงินแท้และทำจากทองผสม (ทองดอกบวบ) แหล่งผลิตประเทียมที่ขึ้นชื่อที่สุดคือ กิ่งอำเภอเขวาสินรินทร์ และช่างเป็นสัญลักษณ์ของจังหวัดสุรินทร์เป็นที่รู้จักกันทั่วไปในนามสุรินทร์เมืองช่าง

การละเล่นพื้นบ้าน การละเล่นของเด็ก คือ การเล่นใบคุ่ม (บายคม) การเล่นกระโดดเชือกคนเดียว การเล่นซ่อนหา แบบโป่งแปะ การเล่นซ่อนหาแบบมีเมฆ การเล่นตีตลกแต่ การ เล่นโยนกอด การเล่นจักกะสาร หรือรีรีข้าวสาร การเล่นว่าว การเล่นตีตม้ตมะขาม การเล่นป็นกาบกล้วย เป็นต้น และการละเล่นของผู้ใหญ่ การละเล่นรื่นเริงในงานมงคล เช่น งานฉลองบุญ งานกฐินผ้าป่า งานเทศกาล ได้แก่ กันตรึม เรือนอันเร กะโนบตึงตองนอรแกวปางนา ลีเกเขมร หนั่งตะลุง มโหรี ปี่พาทย์ รำมะนา เจริญ ซันตุง อันซอง สะแนวนบ และหมอลำ เป็นต้น

ความเชื่อด้านพิธีกรรม ในหมู่กลุ่มชนที่พูดภาษาเขมรถิ่นไทย มีความเชื่อเกี่ยวกับคาถาอาคมของคลัง มนต์ดำอยู่มาก แต่ปัจจุบันได้เสื่อมคลายลงไปมากในชนรุ่นใหม่ คงมีอยู่ในกลุ่มชนที่สูงวัยเท่านั้น ซึ่งมีพิธีกรรม คือ ใจแซนโฆนตา (วันบูชาปู่ย่าตายาย) จวมกรู คือตัวแทนของผีบรรพบุรุษ เพื่อมีหน้าที่ดูแลทารกไม่ให้เจ็บป่วย แซนขมอด เป็นพิธีกรรมเกี่ยวกับการเช่นสรวงดวงวิญญาณบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว แซนเนียกตา เป็นพิธีบวงสรวงดวงวิญญาณผีบรรพบุรุษประจำหมู่บ้านจับเต็มปุง เป็นพิธีกรรมบวงสรวงเจ้าที่เจ้านาหรือผีไร่ผืน...(ปราวิณีย์ ไชนามนต์, 2564) รวมถึงการเชื่อเรื่องการทำบุญอุทิศให้กับผู้ตายตามรูปแบบของประเพณีที่สืบทอดกันมา (พระครูโกวิทสุตาภรณ์, 2563)

สรุป วิถีชีวิตของชาวพุทธเขมรถิ่นสุรินทร์ มีขนบธรรมเนียมที่มีความคล้ายคลึงกับชาวเขมรในกัมพูชา แต่ยังมีข้อแตกต่างกันอยู่บ้าง ภาษาพูดที่ใช้มีอยู่สามภาษาคือ ภาษาเขมร ภาษาส่วย และภาษาลาว นับถือพุทธศาสนา และยังคงรักษาไว้ซึ่งพิธีกรรมและการละเล่นพื้นเมืองต่างๆ อีกทั้งคนรุ่นเก่ายังมีความเชื่อเกี่ยวกับคาถาอาคม ของคลัง มนต์ดำ แต่ปัจจุบันได้เสื่อมคลายลงไปมากในคนรุ่นใหม่

วิเคราะห์คุณค่าและความสำคัญของพิธีฮาวปลิงในวิถีชีวิตของชาวพุทธเขมรถิ่นสุรินทร์

จากการศึกษาและการสัมภาษณ์สัมภาษณ์ปราชญ์ชาวบ้าน และหมอลำชาวยุ้ย คุณค่าและความสำคัญของพิธีฮาวปลิงในวิถีชีวิตของชาวพุทธเขมรถิ่นสุรินทร์ สามารถนำไปวิเคราะห์ และสรุปได้ใน 3 ด้าน คือ

1. **ด้านจิตใจ** เสรี อุปลัมภ์ ให้สัมภาษณ์ว่า "...ขวัญ ที่เป็นนามธรรม เหมือนกับจิตใจของเราเปรียบได้กับชั้น 5 คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ มีความเชื่อว่าทุกคนจะมีเทวดาประจำตัว โบราณจะเทียบเคียงเท่ากับขวัญของเรา เวลาตกใจ จิตจะเตลิด จิตไม่อยู่กับเนื้อกับตัว ขวัญจะไม่อยู่กับตัว เช่น เวลาดีใจมาก ขวัญก็ไม่อยู่กับตัว เสียใจมาก ขวัญก็ไม่อยู่กับตัว หรือเกิดอุบัติเหตุ ขวัญก็ไม่อยู่กับตัว...คุณค่าและความสำคัญของการฮาวปลิง จะทำให้คนที่ได้รับการฮาวปลิงได้รับกำลังใจ มีความฮึกเหิม เส้นด้ายที่มาผูกข้อมือเป็นเครื่องสื่อว่ามีพี่น้องมาให้กำลังใจให้ความอบอุ่น คนเราถ้าขวัญ

อยู่กับเนื้อกับตัว หรือถ้าเรามีขวัญดี จะสามารถฝ่าฟันอุปสรรคได้ในสถานการณ์ต่างๆ เช่น สถานการณ์โควิด ซึ่งการเรียกขวัญจะไปเติมเต็มให้คนๆ นั้นมีกำลังใจ เวลาเมื่อไรมาเรียกขวัญแล้วจะทำให้เรามีพลังมันเป็นวิธีการบำบัด ให้หายเจ็บหายป่วยคือ การเรียกขวัญ...” (เสรี อุปลัมภ์, 2564)

ในประเด็นนี้ ในพระไตรปิฎก พระอภิธรรมปิฎก วิภังคปกรณ์ ความว่า “ชั้น 5 คือ 1. รูปชั้น (กองรูป) 2. เวทนาชั้น (กองเวทนา) 3. สัญญาชั้น (กองสัญญา) 4. สังขารชั้น (กองสังขาร) 5. วิญญาณชั้น (กองวิญญาณ)” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 35 ข้อ 1 หน้า 1) ซึ่งพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) ให้ความหมาย คำว่า “ชั้น 5” จึงหมายถึง ส่วนประกอบ 5 อย่างที่รวมเข้าเป็นชีวิต ด้วยรูปชั้นเวทนา ชั้นสัญญา ชั้นสังขาร ชั้นวิญญาณ ชั้นที่ประชุมกันเข้าเป็นหน่วยรวม ซึ่งบัญญัติเรียกว่าสัตว์ บุคคล ตัวตน ตัวเรา ตัวเขา เป็นต้น (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), 2558) สอดรับกับความเห็น บุญเกิด พิมพัวร์เมธากุล กล่าวว่า “ชาวอีสานเชื่อกันว่า ร่างกายมนุษย์ อวัยวะทุกส่วนในร่างกาย แบ่งเป็น 2 ส่วน คือส่วนที่เป็นรูปธรรม ซึ่งสามารถมองเห็นด้วยตา และสามารถจับต้องสัมผัสได้ด้วยมือ จมูก หู ลิ้น และทุกส่วนของร่างกาย ส่วนที่สอง คือส่วนที่เป็นนามธรรมเรียกว่า ขวัญ ของสิ่งนั้น ๆ เช่น ทุกส่วนที่รวมเป็นร่างกายทั้งหมดที่เป็นตัวตน เรียกว่า ขวัญตัว ส่วนของร่างกาย นับจากสะดือขึ้นมาถึงคอ เรียกว่า ขวัญคิง (คิง แปลว่า ลำตัว) หูก็มีขวัญหู ตาก็มีขวัญตา สรุปรว่า ร่างกายทุกส่วน ก็มีขวัญ” (บุญเกิด พิมพัวร์เมธากุล, 2544) และเสรี อุปลัมภ์ ก็ให้ความเห็นว่า “การเรียกขวัญ จึงทำให้เกิดคุณค่าและมีความสำคัญทางจิตใจ คนที่ได้รับการเรียกขวัญ จะมีกำลังใจ มีความฮึกเหิม เพราะมีพี่น้องมาให้กำลังใจให้ความอบอุ่นระหว่างทำพิธี” สอดรับกับความเห็นของ สำรวม ดีสม “การเรียกขวัญมีคุณค่าในมนุษย์แต่ละคนตั้งแต่เกิดจนตาย ที่เห็นได้ชัดเจนก็คือ คนที่กำลังจะหมดหวัง กำลังเศร้าเสียใจ จะมีขวัญกำลังใจในการต่อสู้กับสิ่งต่าง ๆ ทำให้มีพลังใจเกิดขึ้น” (เสรี อุปลัมภ์, 2564)

ดังนั้น ในประเด็นนี้ จึงพอสรุปได้ว่า ขวัญ ส่วนที่เป็นนามธรรมเรียกว่า ขวัญ ของสิ่งนั้น ๆ เช่น ทุกส่วนที่รวมเป็นร่างกายทั้งหมดที่เป็นตัวตน เรียกว่า ขวัญตัว ส่วนของร่างกาย นับจากสะดือขึ้นมาถึงคอ เรียกว่า ขวัญคิง เปรียบได้กับชั้น 5 คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ โดยเชื่อว่าจะมี “ขวัญ” หรือจิตเข้ามาเป็นส่วนคอยควบคุมการดำรงอยู่ของร่างกาย เช่น ขวัญแข็ง ขวัญชา ขวัญตา ขวัญหู ซึ่งขวัญของส่วนต่าง ๆ ก่อให้เกิดความสัมพันธ์กันทั้งร่างกาย และจิตหรือขวัญ ซึ่งหากส่วนใดส่วนหนึ่งได้รับการกระทบกระเทือนก็จะส่งผลให้อีกส่วนได้รับผลกระทบไปพร้อม ๆ กัน อาทิเช่น เมื่อร่างกายได้รับความกระทบกระเทือนบาดเจ็บขึ้นมาก็ย่อมส่งผลให้จิตใจได้รับผลดังกล่าวตามกัน เช่น เวลาตกใจ จิตจะเตลิด จิตไม่อยู่กับเนื้อกับตัว ขวัญจะไม่อยู่กับตัว คุณค่าและความสำคัญของพิธีฮาวปลิง จึงมีผลทางด้านจิตใจ เพื่อเสริมสร้างสภาพจิตใจผู้ที่ถูกเรียกขวัญให้คืนสู่สภาพปกติ มีขวัญกำลังใจ มีพลังใจเกิดขึ้น และมีความฮึกเหิม เพราะมีพี่น้องมาให้กำลังใจให้ความอบอุ่น ถ้าขวัญอยู่กับตัวก็เป็นสิริมงคล มีความสุขสบาย มีจิตใจมั่นคง คนเราถ้าขวัญอยู่กับเนื้อกับตัวหรือถ้าเรามีขวัญดี จะสามารถฝ่าฟันอุปสรรคได้ในสถานการณ์ต่างๆ เช่น สถานการณ์โควิด เป็นต้น

2. ด้านความเชื่อ จากการสัมภาษณ์ เสรี อุปลัมภ์ กล่าวว่า “ขวัญ ที่เป็นรูปธรรม คือขวัญอยู่บนหัวเรา เหมือนกันหอย บางคนก็มีขวัญเดียว ถ้าคนไหนมีสองขวัญโบราณกล่าวว่าจะเป็นคนเจ้าชู้ ขวัญไม่ได้มีอยู่เฉพาะคนเท่านั้น ในวัวควายก็มี คนเราถ้าขวัญอยู่กับเนื้อกับตัว หรือถ้าเรามีขวัญดี จะสามารถฝ่าฟันอุปสรรคได้ในสถานการณ์ต่างๆ... เวลาเมื่อไรมาเรียกขวัญแล้ว จะทำให้เรามีพลัง มี

เป็นวิธีการบำบัด ให้หายเจ็บหายป่วยคือ 1) เรียกขวัญ หรือสูขวัญธรรมดา ในกิจกรรมดา จะใช้ได้ทุกกรณี 2) คนเจ็บไข้ได้ป่วย เรียกขวัญธรรมดาก็ได้ ถ้าเจ็บป่วยหนัก จะใช้เรียกขวัญธรรมดา พิธีกรรมธรรมดาไม่ได้ ต้องใช้วิธีสูขวัญ หรือต่างพื้นที่จะใช้เรียกว่าการช้อนขวัญ จะใช้สำหรับคนเจ็บไข้ได้ป่วยหนัก ๆ..” (เสรี อุปลัมภ์, 2564) และ ส้ารวม ตีสม ให้สัมภาษณ์ว่า “ความหมายของคำว่า “ฮาว หรือ เฮา” แปลว่า เรียก ปลืง แปลว่า “ขวัญ” จากคำบอกเล่าจากผู้รู้และผู้เฒ่าผู้แก่ว่า ฮาวปลืงหรือการเรียกขวัญมีมาตั้งแต่บรรพกาลแล้ว แต่ไม่มีการบันทึกไว้เป็นหลักฐาน สรุป ฮาวปลืงหรือการเรียกขวัญ มีมาตั้งแต่โบราณ พร้อมกับความเชื่อเรื่องจิตวิญญาณ เมื่อมีรูปร่าง ต้องมีจิตวิญญาณ เปรียบเหมือนกับนั่งสมาธิแล้วจิตหลุดไป หรือขวัญไม่อยู่กับเนื้อกับตัว ขวัญลอย จิตล่องลอย อาจจะเป็นเพราะสิ่งลี้ลับวิญญาณมาเอาขวัญไป จึงมีการเรียกขวัญ โดยมีเครื่องสังเวทเป็นกรวย 5 กรวย (ยังไม่ปรากฏว่ามีบายศรี) มีธูปและมีดอกไม้ที่มีกลิ่นหอม กลิ่นหอมจะดึงดูดสิ่งที่มองไม่เห็นมาให้ให้อภัย แล้วเรียกว่า “โมเวย ปลืงเอย” (ส้ารวม ตีสม, 2564)

ในประเด็นนี้ เป็นไปตามแนวคิดพระยาอนุมานราชชน (เสฐียรโกเศศ) กล่าวถึง “ในเรื่องขวัญสิ่งหนึ่งที่สิงอยู่ในร่างกายมาแต่กำเนิดเชื่อว่า ถ้าขวัญอยู่กับเนื้อกับตัวของผู้นั้นผู้นั้นจะมีแต่ความสุขสบายไม่ป่วยไข้ได้ทุกข์ ถ้าขวัญหนีออกไปจากตัวจะทำให้ผู้นั้นเป็นไข้ได้ทุกข์ และอาจถึงแก่ความตายได้หากขวัญไม่กลับคืนมาอยู่ในร่างกายตามเดิม ซึ่งขวัญนี้ไม่ได้มีแต่เฉพาะคนเท่านั้น แม้แต่ในสัตว์สิ่งของบางอย่างก็มีความเชื่อเรื่องขวัญเป็นความเชื่อที่มีมาแต่ดึกดำบรรพ์ มิใช่เฉพาะชาวไทยในประเทศไทยเท่านั้น ชาวต่างถิ่นอื่น เช่น ไทยใหญ่ ลื้อ ลาว เป็นต้น มีคติความเชื่อเรื่องขวัญเป็นทำนองเดียวกัน เพราะมีคำเรียกว่า “ขวัญ” เหมือนกัน และมีพิธีรีตองเกี่ยวกับเรื่องขวัญ สืบเป็นประเพณีต่อมา” (พระยาอนุมานราชชน (เสฐียรโกเศศ), 2506) สอดรับกับงานวิจัยของ ยโสธรา ศิริภาพระภากร พบว่า “ความเชื่อเรื่องขวัญของชาวเขมร เชื่อว่าชีวิตขาดขวัญไม่ได้ ถ้าขวัญอยู่กับตัวจิตใจจะมั่นคง แต่ถ้าตกใจหรือเสียใจขวัญจะออกจากร่าง ทำให้เกิดผลร้ายต่าง ๆ อาจทำให้ผู้นั้นเป็นทุกข์หรือเสียชีวิตได้ต้องมีการเรียกขวัญให้มาอยู่กับตัว ขวัญเป็นสิ่งที่ไม่สามารถควบคุมได้ จึงต้องมีพิธีการสูขวัญ หรือเฮาปลืง (ฮาวปลืง) กลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมรในจังหวัดสุรินทร์ มีความเชื่อเรื่องขวัญอย่างมากและเป็นอัตลักษณ์เฉพาะ กล่าวคือ ทุกคนที่เกิดมาจะมีการทำจวมกรู (ครูกำเนิด) ไว้เพื่อเป็นที่ประทับของเทวดารักษาประจำตัว หรือที่อยู่ของขวัญ หากเจ้าตัวเจ็บไข้ก็จะมาไหว้เพื่อขอพร และขอขมาในสิ่งที่ได้ทำล่วงเกิน ในช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อและพิธีกรรมต่าง ๆ จะมีการเรียกขวัญด้วย...หากมีเหตุที่ทำให้ขวัญไม่ดีหนีกระเจิงไปที่ไกลๆ แล้วไม่กลับมาจนทำให้เกิดอาการเจ็บป่วย ผื่นร้ายละเมอ ใจลอย อาจเกิดอาการ ความเจ็บป่วย หรือมีเหตุให้ตกใจเสียใจ ขวัญประจำคนนี้จะหนีออกจากตัวตน จะต้องทำการเรียกขวัญให้เข้ามาสู่ตัวเอง โดยหมอเรียกขวัญที่เป็นผู้ทำพิธีกรรม เพื่อให้ขวัญกลับมาอยู่กับตัวให้มีกำลังใจ ส่งเสริมจิตใจให้ดี” (ยโสธรา ศิริภาพระภากร, 2559)

ดังนั้น วิถีชีวิตของชาวพุทธเขมรถิ่นสุรินทร์ มีความเชื่อเรื่องขวัญอย่างมากและเป็นอัตลักษณ์เฉพาะ ซึ่งเชื่อว่าทุกคนที่เกิดมาจะมีการทำจวมกรู (ครูกำเนิด) ไว้เพื่อเป็นที่ประทับของเทวดารักษาประจำตัว เนื่องจากเป็นความเชื่อที่สืบทอดมาจากชาติพันธุ์ขอมหรือขแมร์ว่า คนเราจะต้องมีปลืง มีขวัญ มีวิญญาณ ตั้งแต่แรกเกิดจนตาย ขวัญก็คือวิญญาณ เมื่อขวัญไม่อยู่กับเนื้อกับตัว ขวัญลอย จิตล่องลอย อาจจะเป็นเพราะสิ่งลี้ลับวิญญาณมาเอาขวัญไป จึงมีการเรียกขวัญ โดยมีหมอเรียกขวัญเป็นผู้ทำพิธีกรรม มีเครื่องสังเวท มีธูปและมีดอกไม้ที่มีกลิ่นหอม โดยมีความเชื่อว่าการกลิ่นหอมจะ

ดึงดูดสิ่งทีมองไม่เห็นมาให้อภัย ซึ่งความเชื่อนี้เป็นส่วนหนึ่งของภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมชุมชน ทำให้เกิดปัญญามีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประเพณีนี้ เกิดการเรียนรู้และถ่ายทอดสืบต่อกันมา ซึ่งเป็นส่วนที่สำคัญอย่างมากในการพัฒนาชุมชนให้มีศักยภาพ มีความเข้มแข็ง และสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างปกติสุข

3. ด้านความสามัคคี ส้ารวม ตีสม ให้สัมภาษณ์ว่า “...สิ่งที่สำคัญในการฮาวปลึง จะเห็นความรักสมัครสมาน ความสามัคคีในครอบครัวและในชุมชน” และ เสรี อุปลัมภ์ ให้สัมภาษณ์ว่า “..ด้านพิธีกรรม จะมีเครื่องประกอบพิธี เช่น ไข่ บายศรี หรือถ้าไม่มีญาติพี่น้องหรือเพื่อนก็ใช้จับไม้จับมือกัน เรียก “มาเยื่อขวัญเฮีย” หรือในปัจจุบันจะใช้โทรศัพท์เรียกขวัญก็ได้” (ส้ารวม ตีสม, 2564) สอดรับกับงานวิจัย อาหมัดอัลซารีย์ มูเก็ม พบว่า “การเรียกขวัญ เป็นพิธีกรรมทางความเชื่อของศาสนาพราหมณ์...ประกอบกับการมีความเชื่อในทางพุทธศาสนาที่ว่า การเรียกขวัญเสมือนเป็นการทำบุญที่ศส่วนบุญส่วนกุศลให้กับเจ้ากรรมนายเวร เพราะหลังจากการเรียกขวัญให้กับผู้ป่วยแล้วนั้น ผู้ป่วยและครอบครัวจะต้องทำการเซ่นไหว้ทำบุญให้กับเจ้ากรรมนายเวรทั้งหลาย ภายหลังจากการกลับมารักษาตัวต่อที่บ้าน ทางครอบครัวและญาติพี่น้องเห็นพ้องต้องกันให้มีการเรียกขวัญขึ้น อันเป็นการสร้างขวัญกำลังใจให้กับคนในครอบครัวและผู้ป่วย เป็นการปฏิบัติตามความเชื่อทางด้านไสยศาสตร์ โดยมีหมอขวัญทำหน้าที่เป็นผู้เรียกขวัญ” (อาหมัดอัลซารีย์ มูเก็ม, 2559)

ดังนั้น ด้านความสามัคคีนั้น จะเห็นได้ว่า ในประเด็นการประกอบพิธีกรรมเรียกขวัญทำพิธีโดยหมอขวัญ ครอบครัวต้องการให้มีการเรียกขวัญให้กับผู้ป่วย ภายหลังจากที่คนป่วยกลับมารักษาตัวต่อที่บ้าน ทางครอบครัวและญาติพี่น้องเห็นพ้องต้องกันให้มีการเรียกขวัญขึ้น ซึ่งเป็นการร่วมมือร่วมใจกันด้วยความรักสมัครสมานในครอบครัว หรือถ้าไม่มีเครื่องสังเวย ญาติพี่น้องหรือเพื่อนก็ใช้จับไม้จับมือกันหรือจะใช้โทรศัพท์เรียกขวัญก็ได้ เน้นที่ความร่วมมือกันเพื่อเป็นพลังสามัคคี อันจะเป็นการสร้างขวัญกำลังใจให้กับคนในครอบครัวและผู้ป่วย สะท้อนให้เห็นถึงวิถีการดำเนินชีวิตของชาวพุทธเขมรถิ่นสุรินทร์

บทสรุป

วัตถุประสงค์ของการศึกษา “พิธีฮาวปลึง: คุณค่าและความสำคัญในวิถีชีวิตของชาวพุทธเขมรถิ่นสุรินทร์” ใน 3 ประเด็น สรุปได้ ดังนี้ 1) เพื่อศึกษาประเพณีฮาวปลึงในชุมชนเขมรถิ่นสุรินทร์ ให้มีความสำคัญต่อขวัญและกำลังใจมาก จึงต้องมีการฮาวปลึงหรือเฮาปลึง (เรียกขวัญ) หรือสู่ขวัญ ปลึง เป็นภาษาเขมร แปลว่า ขวัญ อาศัยอยู่กับจิตใจของคนชาวเขมร-ส่วย เชื่อว่าในจิตใจของคนจะมีปลึงอยู่ 19 ดวง ทำให้จิตใจปกติ มีความสุขสดใส ถ้าหากเกิดเหตุการณ์ที่ทำให้คนนั้นตกใจ หวาดกลัวก็จะทำให้ “ละลัะปลึง” (ขวัญขาดพร่องจำนวนไป) หรือ “บัตปลึง” (ขวัญหายหรือขวัญไม่อยู่กับเนื้อกับตัว) จำเป็นต้องทำพิธี "เฮาปลึง" (เรียกขวัญ) ซึ่งเป็นพิธีกรรมผสมผสานระหว่างศาสนาพุทธและศาสนาพราหมณ์ การฮาวปลึง มีหลายประเภท และคำสูตรขวัญหรือคำเรียกขวัญที่เป็นคติสอนใจแตกต่างกันออกไปแต่ละท้องถิ่น 2) เพื่อศึกษาวิถีชีวิตของชาวพุทธเขมรถิ่นสุรินทร์ มีขนบธรรมเนียมที่มีความคล้ายคลึงกับชาวเขมรในกัมพูชา แต่ยังมีข้อแตกต่างกันอยู่บ้าง ที่ภาษาพูด นับถือพุทธศาสนา ซึ่งยังคงรักษาไว้ซึ่งพิธีกรรมและการละเล่นต่างๆ และยังมี ความเชื่อเกี่ยวกับคาถาอาคม ของคลัง มนต์ดำ แต่ปัจจุบันได้เสื่อมคลายลงไปมากในคนรุ่นใหม่ 3) เพื่อวิเคราะห์คุณค่าและความสำคัญของพิธี

ฮาวปลั่งในวิถีชีวิตของชาวพุทธเขมรถิ่นสุรินทร์ พบว่ามีผลใน 3 ด้าน คือ (1) ด้านจิตใจ เพื่อเสริมสร้างสภาพจิตใจให้คนที่ได้รับการฮาวปลั่งคืนสู่สภาพปกติ มีขวัญกำลังใจ มีพลังใจเกิดขึ้นและมีความฮึกเหิม ถ้าขวัญอยู่กับตัวก็เป็นสิริมงคล มีความสุขสบาย มีจิตใจมั่นคง (2) ด้านความเชื่อ มีความเชื่อว่าคนเราจะต้องมีปลั่ง มีขวัญ มีวิญญาณ ตั้งแต่แรกเกิดจนตาย ขวัญก็คือวิญญาณ เมื่อขวัญไม่อยู่กับเนื้อกับตัว ขวัญลอย จิตล่องลอย อาจจะเป็นเพราะสิ่งลี้ลับวิญญาณมาเอาขวัญไป จึงมีการเรียกขวัญ โดยมีเครื่องสังเวท มีรูปและมีดอกไม้ที่มีกลิ่นหอม ซึ่งมีความเชื่อว่ากลิ่นหอมจะดึงดูดสิ่งที่มองไม่เห็นมาให้ อภัย (3) ด้านความสามัคคี กรณีเมื่อผู้ป่วยได้กลับมารักษาตัวต่อที่บ้าน ทางครอบครัวและญาติพี่น้องเห็นพ้องต้องกันให้มีการเรียกขวัญขึ้น ซึ่งเป็นการร่วมมือร่วมใจกัน อันเป็นความสามัคคีในครอบครัว

เอกสารอ้างอิง

- ธวัช ปุณโณทก. (2546). *ความเชื่อพื้นบ้านสัมพันธ์กับวิถีชีวิตในสังคมอีสานในวัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความเชื่อ*. กรุงเทพฯ : โครงการไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- บุญเกิด พิมพ์วรรณธากุล. (2544). *ประเพณีอีสานและเกร็ดโบราณคดีอีสาน*. ขอนแก่น : โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา.
- ปราวีณีย์ ไชนามนต์. (2564). *เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม*. สืบค้นเมื่อวันที่ 28 สิงหาคม 2564, จาก [https:// sites.google.com/site/52010814054inetg1/ngan-sng-xacary/naeana-canghwad-surinthr/phathnakar-thang-pra-wati-s/xeklaksn-thang-wathn-th](https://sites.google.com/site/52010814054inetg1/ngan-sng-xacary/naeana-canghwad-surinthr/phathnakar-thang-pra-wati-s/xeklaksn-thang-wathn-th).
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2558). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 31. กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส.อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด.
- พระบุญช่วย โชติวีโส (อุ้ยวงศ์). (2553). *ศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในความเชื่อและพิธีกรรมการบายศรีสู่ขวัญของชาววานรนิवास จังหวัดสกลนคร*. (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา). บัณฑิตศึกษา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระยาอนุমানราชธนะ (เสฐียรโกเศศ). (2506). *ขวัญและประเพณีการทำขวัญ*. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ก้าวหน้า.
- พระครูโกวิทสุตาภรณ์. (2563). บุญข้าวสาก: มิติความเชื่อและพิธีกรรมทางศาสนากับคุณค่าเชิงจริยะในสังคมไทย. *วารสาร มจร ปรัชญาปริทรรศน์* 3(2): 42-54.
- ไพฑูริย์ มีกุล. (2547). *ไทยกาย : ชนพื้นเมืองดั้งเดิม*. อาศรมวัฒนธรรม. ม.ป.ท. : ม.ป.พ.
- มนัส สุขสาย. (ม.ป.ป.). *การบายศรีสู่ขวัญ*. อุบลราชธานี : ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์. (2542). *สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคอีสาน : เล่ม 8 และ เล่ม 15*. กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.
- ยโสธารา ศิริภาพระภากร. (2559). *วิเคราะห์คำสอนจากพิธีกรรมเข้าทรงมะมวดที่สัมพันธ์กับหลักธรรมในพระพุทธศาสนาของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมรในเขตจังหวัดสุรินทร์และจังหวัด*

- บุรีรัมย์. (ดุชะฎีนิพนธ์พุทธศาสตร์ดุชะฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554. กรุงเทพฯ : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์.
- รุจิณา อรรถสิษฐ์ และคณะ. (2548). *ขวัญ : ขวัญชีวิตของคนไทย*. พิมพ์ครั้งที่ 1. นนทบุรี : กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก กระทรวงสาธารณสุข.
- ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน). (2564). *ฐานข้อมูลกลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทย. กลุ่มชาติพันธุ์ : ชแมร์ลือ*. สืบค้นเมื่อวันที่ 28 สิงหาคม 2564, จาก <https://www.sac.or.th/databases/ethnic-groups/ethnicGroups/160>
- สาร สาระทัศนันทน์. (2540). *พิธีสู่ขวัญและคำขวัญโบราณอีสานฉบับสมบูรณ์*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมการศาสนา.
- สัมภาษณ์ นายเสรี อุปถัมภ์. (2564). ประชาชนชาวบ้าน. ตำบลลำตวน อำเภอลำตวน จังหวัดสุรินทร์. สัมภาษณ์, 28 สิงหาคม.
- สัมภาษณ์ นางสาวรวม ดีสม. (2564). หมอทำขวัญ. ศิลปินมรดกอีสาน. ตำบลโคโค อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์. สัมภาษณ์, 28 สิงหาคม.
- อรรถกถาสีริชาดก. (2564). *ว่าด้วยโศกะเกิดแก่ผู้มีบุญ*. สืบค้นเมื่อวันที่ 4 พฤศจิกายน 2564, จาก <https://84000.org/tipitaka/attha/jataka.php?i=27045>
- อาหมัดอัลซารีย์ มูเก็ม. (2559). *ประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อ ที่มีความสัมพันธ์ต่อวิถีชีวิตของชนกลุ่มชาติพันธุ์เขมรบนพื้นที่บ้านจารย์ อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์*. (หลักสูตรประกาศนียบัตร (บัณฑิตอาสาสมัคร). วิทยาลัยพัฒนศาสตร์ ป๋วย อึ๊งภากรณ์ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- อุบล สวัสดิ์ผล และคณะ. (2561). *โครงการหาปลิงจอบได้กับการรื้อฟื้นความสัมพันธ์ขามแดนชุมชนท้องถิ่นไทย-กัมพูชากรณีศึกษา: บ้านไพรพัฒนา ตำบลไพรพัฒนา อำเภอภูสิงห์ จังหวัดศรีสะเกษ ประเทศไทยกับภูมิเจิงพนม คุมตะเปียงไปร เซราะอัลลองเวง เขตอุดรมีชัย ราชอาณาจักรกัมพูชา*. (รายงานวิจัย). สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น.

